

cionatores nostri eis inter aliqua has adeo antiquas sacrorum Vatum prae-dictiones, de ipsorum conversione loquentes aperiant, ut bene advertit Maluenda d. lib. 3. de Antichrist. cap. 10. in fin. 65 adducens exemplum Alexandri Magni relatum à Joseph. lib. 11. antiq. cap. 8. qui Judaeis admonentibus, ipsum esse, quem Daniel Propheta longè ante praeviderat eversurum Persarum Imperium, vehementer latatus fuit.

Cui addere licet ob eandem maximè causam 66 divino consilio factum esse, ut Judaei per omnes gentes usquequaque dispersi haberent, ut quae à Christianis praedicantibus Evangelium Prophetarum vaticinia proferrentur, ea Ethnici in Judaeorum libris legentes, non esse Christianorum signamenta intelligerent, qui potius Evangelium totum, tamque manifestis, antiquorum Vatum oraculis confirmatum, proniori assensu, studioque amplegerentur, ut testantur D. Hieronym. sup. Isaiam cap. 16. August. lib. 18. de Civit. Dei, cap. 46. & 47. Theo. orat. 10. de provid. & Fr. Thom. à Jesu de procur. omni. gen. salut. lib. 4. cap. 4. in fine, pag. 143.

CAPUT XVI.

De ingenti gloria & majestate, quae Hispania Regibus & gentibus ob inventionem, lustrationem & conversionem hujus Novi Orbis accessit.

SUMMARIUM.

- 1 Patria propria unicuique praestantior aliis videtur.
- 2 Patrie amor quam dulcis & potens sit.
- 3 Auctor cur non vereatur Hispaniae gloriam extollere.
- 4 Hispania non minus laudari solet ab exteris, quam à propriis.
- 5 Hispania & Hispaniae Reges summam laudem merentur ob solam detectionem, & conversionem Novi Orbis.
- 6 Rebus arduis, & strenuis immortale nomen debetur.
- 7 Gloria virtutem comitari debet, & ejus veluti umbra esse.
- 8 Auctores recensentur, qui summè laudant Hispanos ob detectionem, & conversionem Novi Orbis.
- 9 Joan. Voorthusii notanda verba de inventionem Novi Orbis.
- 10 Navigationes, & peregrinationes Hispanorum in Novo Orbe admiratione dignissima sunt.
- 11 Hispani ab antiquo bellicosi, & navigationum, ac rerum novarum studiosi fuerunt.
- 12 Navigationes, & navigantes, ac peregrinantes multis nationibus exiit.
- 13 Locrenses res novas horrebant.
- 14 Aegyptii nautas alloquio non dignabantur.
- 15 Lacones, Sinae, & aliae nationes suos cives peregrinari vetabant.
- 16 Regni Vax incolae navigantes à ferendo testimonio repellunt.
- 17 Navigantes insanire, aut mori cupere, aut mendicos esse aliqui dixerunt.
- 18 Navigationis in detestationem, plura remissivè.
- 19 Mare non fecit Deus ad navigandum, secundum sententiam D. Ambrosii.
- 20 Mare cur periculis plenum fecerit Deus.
- 21 Novarum rerum studium, & experimentum laudatur.
- 22 Heroes, & sapientes antiqui ad scientiam consequendam peregrinabantur.
- 23 Homerus cur in Hispania peregrinatus fuerit.
- 24 Ulysses ob peregrinationum labores ab Homero laudatur.
- 25 Abrahamum cur Deus peregrinum esse voluerit.

- 26 Peregrinationum utilitas maxima esse voluerit, remissivè.
- 27 Athenienses minoribus, qui biennio non peregrinarent, rerum suarum administrationem interdcebant.
- 28 Patriam interdum negligere expedit, ut sapientiam quis possit acquirere, cum Casiod. & Lyptio.
- 29 Aristhenes Athenienses, domi semper manentes, qualiter exprobraverit.
- 30 Romani cur finserint curram Cybeles à Leonibus trahi.
- 31 Navigationum usus utilissimus.
- 32 Hispani suis navigationibus omnes alias antiquorum superaram.
- 33 Navigationum priorum ad Novum Orbem audacia, & pericula carminibus exprimitur.
- 34 Regnum nullum reperitur, quos tot Provincias patefecerit, & lustraverit, ac Hispanum.
- 35 Utilitas, quae alicui sine reperire, magnam laudem meretur ex Aristotele.
- 36 Deorum in numerum relati fuerunt plures apud antiquos, ob aliqua commoda, & beneficia quae invenerunt.
- 37 Hispanis maxima laus debetur, ob inventionem Novi Orbis, & tot bona, & commoda hominibus inde consecuta.
- 38 Petri Martyris verba de laude, & utilitate inventionis Novi Orbis expenduntur.
- 39 Majus nihil accidit à mundi constitutione, quam Novi Orbis detectio, ex sententia Fr. Luis. Legionensis.
- 40 Indis ipsis multa, & ingentia commoda attulit Novi Orbis detectio ab Hispanis facta.
- 41 Divinitatis gloriam Romulo, Baccho, Orpheo, Amphioni, Mercurio, & aliis communicavit antiquitas, quod Sylvester homines civiles, & politicos fecerint, & carmina Horatii ad hoc.
- 42 Regum Hispaniae majestas, & potentia valde aucta est ex accessione Novi Orbis.
- 43 Regnum nullum fuit ab initio mundi, quod cum hodierna Hispania Monarchia comparari possit.
- 44 Auctores recensentur, qui expendunt, & extollunt potentiam latitudinem, & divitias Regni Hispaniae.
- 45 Regibus Hispaniae inter reliquos primus locus debetur, & quare, & qui auctores de hoc tractent, & num. 48.
- 46 Regis dignitas consistit in multitudine, potentia, & divitiis gentium, quibus dominatur.
- 47 Franc. Petrarcha carmina expenduntur de laudibus Regis Syphacis.
- 48 Praestantia Catholicorum Regum.
- 49 Chusaneus videtur agnoscere praecedentiam Regum Hispaniae.
- 50 Elizabetha Angliae, Regina Regis Catholici Philippi II. inter omnes Christianos Principes praestantiam agnovit.
- 51 Reges Hispaniae quot Regna, & Provincias in utroque orbe possideant, remissivè.
- 52 Regum Hispaniae Imperium majus est, quam Sinesium & Romanorum, & num. 67.
- 53 Romanorum Monarchia fuit amplissima omnium, & tamen viginti & pluribus partibus ab Hispana hodie superatur.
- 54 Hispanorum Regum Imperium circumdat totum Orbem.
- 55 Orientis & Occidentis termini, & calis à terra distantia in sacra Scriptura, & aliis auctoribus hyperbolicè ponuntur.
- 56 Imperii Hispani Monarchia verè petingit terminos Solis Orientis & Occidentis, & excedit distantiam, quae est inter caelum & terram.
- 57 Ortus ab Occasu longius distat, quam caelum à terra.
- 58 Persarum Reges aquam, & terram ex omnibus fluviis, & Provinciis avario suo inferri jubebant, ut sui Imperii magnitudinem ostenderent.
- 59 Hispaniae Reges veritatem, quam Persa de dominatione totius Orbis gloriosi possunt.
- 60 Hispani Imperii encomia cum Virgilio & Claudiano.
- 61 Paulini carmina de laude & finibus regni Hispani, propheticè scripta videntur.
- 62 Regum & Ducum mos antiquus fuit, ex Provinciis subditis titulos, & nomina sumere.
- 63 Tituli superbi, quos sibi sumis Turcarum Imper. & alii

- 64 Reges Hispaniae non possunt facile scribere, aut numerare omnes titulos suorum Regnorum, aut Provinciarum.
- 65 Caroli V. Imper. symbolum, & praestantius tropaeum ex detectione Novi Orbis.
- 66 Symbolum, quod in Ticinensi Academia positum fuit ad extollendam latitudinem, & magnitudinem Imperii Hispani.
- 67 Aliud Symbolum Ulyssipone positum.
- 68 M. Agidius Gonzalez Davila Regius Chronista laudatur, & qualiter Ovidii carmina ad Hispanum Imperium detorqueat, ibid.
- 68 Regum Hispaniae praecipua gloria ex cura conversionis Novi Orbis.
- 69 Hispanorum diligentia plures Christo nationes dedit, quam omnes aliae simul.
- 70 Alanus Copus fatetur post Orbis conditionem, & incarnationis beneficium, nullum illustrius reperiri, conversione Novi Orbis.
- 71 Jani Boizardi carmina de laudibus conversionis Novi Orbis.
- 72 Auctores, qui laudant, & extollunt Novi Orbis ad Fidem conversionem.
- 73 Ecclesia post conversionem Novi Orbis verè dicitur vitis abundans, & filios habere in circuitu mense.
- 74 Hispanorum cura effectum esse, ut hodie omnibus horis, & locis Deo sacrae preces fundantur, pie considerat, & evidenter probat Thomas Bocius.
- 75 Scripturae plura testimonia, quae Deum laudandum omni loco, & ab omnibus gentibus dicunt, hodie impleta sunt post conversionem Novi Orbis.
- 76 Genebrardi testimonium, & consideratio de initio conversionis Novi Orbis.
- 77 Hispanorum opus esse videtur Mauros & Turcas proficere, & Indos convertere.
- 78 India Occidentalis expeditiones fieri ceperunt à Regibus Catholicis post Maurorum ex tota Hispania expulsiorem.
- 79 Novi Orbis ad Fidem Catholicam conversio fieri cepit, quando plures haeretici ab ea discedebant.
- 80 Reges Catholici per conversionem Novi Orbis plus Ecclesiae dederunt, quam haeretici adimere conati sunt.
- 81 Ecclesiae nunquam defuturae oracula quomodo impleantur.
- 82 Ecclesiae summa Dei providentia ita disponente, ubi in aliqua regione deficiit, in aliis augetur.
- 83 Austriaca domus ob religionis curam tot meritis incrementa, & quid ejus insignia significent.
- 84 Beatus Ignatius à Loyola, & ejus Societatem videtur Deus contra Lutherum, & ejus sequaces preparasse.
- 85 D. Hilari verba elegantissima de Ecclesia in persecutionibus florentem.
- 86 Antichristo obviam iri per conversionem factam ab Hispaniis in Indis Orientalibus & Occidentibus Genebrardi & Maluenda affirmant.
- 87 Conversio Novi Orbis ubi in antiqua haeresi dominabatur, carminibus celebrata.
- 88 Hispanorum Regum majestatem, & potentiam Deus auxit, quod ipsi divinum augeri, & ad Indos extendi curaverunt.
- 89 Machiavelli impium dogma damnatur, tradentis, religionis curam Imperiorum incrementis officere.
- 90 Deus se eorum gloriam, & potentiam aucturum promissit, qui suam augeri curaverunt.
- 91 Ethnici etiam Imperii felicitatem in religionis cura constituiebant.
- 92 Imperia non regis stare, vel augeri possunt sine religione, quam homines sine usorum consortio.
- 93 Austriaca domus ob religionis curam tot meritis incrementa, & quid ejus insignia significent.
- 94 Invidia gloriae, & virtutis comes semper praecleara aliorum facinora calumniatur.
- 95 Hispani Regibus, & nationi aliqui detrahunt, quod magis avaritiae, quam religionis zelo Novi Orbis detectioni, & conversioni insudaverint.
- 96 Hieronymus Benzo in sua historia Novi Orbis ingentem odium Hispanorum ostendit.

- 97 Haeretici multum Hispanorum gloriam in conversatione Novi Orbis evacuae conantur.
 - 98 Trajanus Bocalinus Novi Orbis detectionem imprudenter irridet, ibid.
 - 98 Honorati Fasirelli, & alterius Poetae carmina Hispanorum avaritiam notantia.
 - 99 Calumnia eorum depellitur, qui Hispaniae Reges avaritia notant.
 - 100 Reges Hispaniae semper ardentissime Indorum conversionem curarunt, & omni lucro reposituerunt, & num. 104.
 - 101 Christophori Columbi pia oratio, & protestatio, ubi primam Novi Orbis insulam detexit.
 - 102 Conversionem Indorum, & Fidei exaltationem, ut ante omnia enarrent Duces ad Novum Orbem missi, semper in mandatis habuerint, & num. 100.
 - 103 Reges Catholici si divitiarum tantum amore in Indis expeditionibus ducerentur, intra ipsa Hispaniae regna non minores thesauros invenire possent.
 - 104 Zelus conversionis Indorum.
 - 105 Zelum parum, & ardentem Reg. Cathol. in conversione Novi Orbis plurimi auctores adversus calumnias haeticorum defendunt, & extollunt.
 - 106 Philipp. II. Reg. Catholici piissimum dictum circa conversionem Indorum.
 - 107 Deus ad pia opera, & sibi placitura gerenda, non eligit, nec juvat Principes avaros, sed pios & religiosos.
 - 108 Reges Catholici, quo tempore Columbum miserunt ad quarendum Novum Orbem, divitiarum, quae in eo reperta sunt, notitiam non habebant.
 - 109 Pietati & gloriae Hispanorum Regum non detrahatur, quod divitiis in Novo Orbe reperitis utantur.
 - 110 Utilitatis specie obiecta omnes natura etiam ad pia & honesta, magis accenduntur.
 - 111 Bella suscipere pro terris, aut rebus inutilibus operari non esse, Herodotus scribit.
 - 112 Laborem nemo suscipit, si utilitatis, & commodi alicujus spem non habeat.
 - 113 Epigramma de Novo Orbe Hispaniae Regibus à Deo meritisimè oblatum.
- Etsi unicuique propria patria major, & praestantior aliis videri solet, ut ait text. & Gloss. in l. fin. C. si servus export. veniat, Barbac. inter consilia Alex. cons. fin. n. 6. lib. 4. Chasani. in Catal. glor. mund. p. 11. consider. 24. Nimium, ut quia dulcis est ejus amor, & omni ratione valentior. ut canit Ovid. lib. 1. de Ponto, eleg. 4. adeo ut amoris parentum, & liberorum praeferrere debeat, teste Cicer. lib. 1. & 3. Offic. & lib. 1. & 6. de Repub. Valer. Max. lib. 5. cap. 6. in princip. cum aliis, quae late tradit Stob. serm. 37. Fortun. Garcia in l. veluti, ff. de justit. & jure. Camill. Borell. de praestant. Reg. Cathol. cap. 32. n. 92. Petr. Cened. collect. 20. ad Decretum, n. 4. & ego in meo tractat. de crimine patricidii, lib. 2. cap. 4. §. 124. & cap. 6. p. 129. & novissimè Card. Tusch. praef. conclus. jur. lit. P. conclus. 133. & Valenzuela cons. 36.
- Parum tamen vereor, ne quis testimonium meum in nostra gloriosissima Hispania extollenda & praedicanda, ut domesticum, & pro patria latum rejiciat, cum exteri quoque auctores eam passim illustrent, & omnibus caeli, & soli donis, incolarumque virtute, industria, & laborum constantia beatissimam praedicent, cique primum locum inter alias Orbis nationes concedant, ut constabit ex iis, quos plene retulimus supra c. 7. num. 21. Camill. Borell. de praestant. Reg. Cathol. cap. 68. ex n. 64. & cap. 82. ex n. 15. & ex novissimo Joan. Baptist. Valenzuela in disc. status & belli 2. part. consid. 18. ex n. 54.
- Et ut alia deficerent, haec Novi hujus Orbis

bis detectio, conversio & subjugatio, de qua in superioribus egimus per se sola sufficere posset, ut sempiternis ad memoriam titulis, & monumentis consignari debeant nomina Catholicorum Regum Ferdinandi & Elizabeth, Caroli V. Imperatoris Optimi. Max. & Philippi II. III. & IV. sub quibus res tanta feliciter incepta, felicissimè continuatur, & adeo eximium incrementum quotidie habere dignoscitur: simulque ipsa Alma nostra Parens Hispania, quae tot praclaros duces, milites, nautas, & religiosos viros produxit, qui se tantis laboribus, & periculis exponentes, hoc ingens, & incomparabile facinus operati sunt, & alterum prope terrarum Orbem ipsi Orbi communicarunt, & in veri Dei lucem, & cognitionem abduxerunt.

6 Rebus t quippe arduis, & strenue gestis, perpetuum & immortale nomen deberet, ut doctè ostendit Alciar. Emblem. 131. & 135. ubi Brogens, & Minoës alia notarunt, nullamque t virtus aliam mercedem laborum, periculorumque desiderat, praeter hanc laudis, & gloriae, juxta sententiam Cicer. in orat. pro Archia Poeta: Senec. epist. 79. ibi Gloria umbra virtutis est, etiam invitato comitabitur. Et alia, quae adduximus supr. cap. 5. num. 1.

8 Et ita hanc tantae detectionis laudem t multis nominibus extollunt, & omnibus encomiis majorem esse fatentur Paul. Jovius lib. 12. histor. Genebrard. lib. 4. Chronic. anno 1492. Laurent. Surius in commentar. ab anno 1500. Adrian. Turneb. lib. 20. adversar. cap. 11. Natal. Comes in histor. sui tempor. lib. 1. fol. 8. & lib. 21. anno 1570. fol. 445. Alan. Copp. omnino legendus Dialog. 6. cap. 36. pag. 951. & 952. Hieron. Osor. lib. 4. de gloria: Alphons. Vargas de jurisdic. Episcop. confirmat. 10. Fr. Luisius Legionens. in commentar. sup. Abadiam cap. unico, ex pag. 662. Anastas. Germon. de sacr. immunitat. lib. 3. cap. 13. n. 30. Camill. Borell. de praesant. Regi Catholice. cap. 46. ex n. 217. & cap. 79. ex n. 34. late, & saepe Thom. Boc. Eugub. in tractat. Imperia pendere à virtutibus adversus Machiavel. cap. 13. in fin. & cap. 14. de statu Italia lib. 3. c. 5. & de ruinis gentium lib. 8. cap. 5. & signis Eccles. Dei, lib. 4. cap. 3. & 5. lib. 6. cap. 6. & 7. lib. 8. cap. 1. lib. 17. cap. 4. p. 212. lib. 21. cap. 3. lib. 23. cap. 14. pag. 554. & 557. & in praeteritis. p. 633. Zurit. lib. 1. histor. Reg. Cathol. Gregor. Lopez Mader. de excellent. Hispan. Monarch. cap. 6. fol. 44. & cap. 9. fol. 67. & sequent. Didac. Vald. de dignit. Reg. Hispan. cap. 12. n. 6. & cap. 19. n. 52. cum segg. Marian. de reb. Hispan. lib. 26. cap. 3. Malucend. lib. 3. de Antichrist. cap. 16. in fine. Fr. Joan. Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 4. in fine, & Fr. Basil. Pont. Legionens. 1. part. variar. disp. quae. 8. exposit. cap. 2. & plurimi alii, quos retulimus supr. 5. num. 49. & cap. 11. num. 2. & segg.

9 Quibus addere licet t Joann. Boërthusium in Phoenice Augusta, pag. 21. sic loquentem: Occidentem porrò, Mexicumque, & auri divites Antipodum tot insulas, quas Caesaris ter Maximi virtus aperuit quas fausta, felicique velificatione monstrorum domitrix Hispania reclusit, Orbis totius celeberrimi Scriptores, aut undante soluta voci, elogio, aut immortalis Musarum cantu illustrabunt.

Verum ut specialius aliqua ex multis expendamus, quae hoc singulare, & insigne facinus aeternitati commendant: merito imprimis admirari debemus t navigationes, & peregrinationes, quas Regum Hispaniae classes, & gentes, multo-ries numero pauca per adeo vasta, & impervia maria, & per insulas, ac regiones adeo incognitas, & remotas felicibus eventis fecerunt, & quotidie novis ausibus facere tentant. Antiquum nimirum morem ejusdem t Hispaniae nationis prosequentes, cujus homines armis, & novis rebus investigandis naturae ipsa assueti, numquam otiosi esse potuerunt; quin potius semper hujusmodi curis, navigationibus, & laboribus insudarunt, ut constat ex verbis Titi-Livii lib. 22. cap. 21. Plin. lib. 2. cap. 27. Agelli lib. 1. not. Atticar. cap. 22. Strab. lib. 1. & 3. Geograph. Justinii lib. 44. & ex plurimis aliis antiquorum, & recentiorum Scriptorum testimoniis quae refert Non. in Hisp. cap. 9. P. Pined. de reb. Salom. lib. 4. c. 14. s. 5. pag. 193. Bern. Aldret. lib. 1. de origin. ling. Castellane cap. 3. & 15. & de antiquit. Hispan. lib. 3. cap. 27. pag. 443. Fr. Joan. à Ponte in conven. ut Monarch. lib. 3. cap. 3. pag. 19. & cap. 15. pag. 98. & 99. & cap. 17. & 18. ex pag. 116. & Valenzuela in disc. discursu status & belli consid. 18. n. 78. & segg.

Et quamvis aliqua gentes t hujusmodi navigationes, & peregrinationes odio habuerint, & suis finibus contentae, novas res inquirere, mariave trajicere, suis civibus non permitterent, t ut de Loecrensibus tradit Plutarch. lib. 6. de curiosis & Balduin. in s. sed naturalia. num. 25. institut. de jure natur. de Indis Orientalibus: Strabo lib. 15. & Coel. Rhodigin. lib. 18. lectio. antiq. cap. 31. de Aegyptiis, t qui hac de causa nautas alloqui non dignantur: Plutarch. in quest. comital. & Theat. vit. human. vol. 20. lib. 1. pag. 3640. De t Laconiibus, Seris, sive Sinis, Tartaris & Moscovitis, idem Plutarch. in Lacon. Solin. cap. 53. Maff. lib. 6. histor. Ind. Boter. in relat. univers. 1. part. lib. 1. pag. 198. & part. 2. lib. 2. in princip. & part. 3. pag. 154. & 239. Malucend. de Antichrist. lib. 3. cap. 10. & 12. pag. 137. Freit. de Imp. Asiat. cap. 2. n. 8. & Fr. Joan. à Ponte disc. lib. 3. cap. 3. s. 4. p. 22. ubi inquit, apud Angelos eandem consuetudinem viguisse. Et de t incolis Regni Var, in partibus Orientalibus M. Paulus Venerus lib. 3. de region. Orient. cap. 25. ubi ait, apud eos in judicio pro testimonio ferendo repelli, qui in mari navibus se committere ausi fuerint: nam ajunt homines illos desperatos animi esse.

Quibus convenit t illud Alexis apud Stobaeum serm. 19. Quisquis navigat, aut insanire, aut mori cupere, aut mendicum esse. Et Plauti in Ruden. Qui homo sese miserum, & mendicum dolet, Nepotino credat sese atque atatem suam; & alia, quae eleganter in detestationem t navigationis, vetitum nefas eam appellans; tradit Horat. 1. carm. 3. Senec. in Medea act. 2. Propert. lib. 3. eleg. 5. Claudian. in praefat. 1. de rapt. Proserp. & graviter, & philosophice Francisc. Petrarch. de remed. utr. fortu. Dialog. 54. & Menchac. lib. 1. contro. Illustrium, cap. 20. num. 11. unde D. Ambros. in lib. de Elia, & jejunio cap. 19. relatus à Gregorio Lopez in 1. 24. tit. 9. part. 2. verb. Andar por ella, dicit, t quod mare non fecit Deus ad navigandum:

dum: Sed propter elementis pulchritudinem pelagi fudit aquora, certè ut freta includeret terras, ne longius tu vagus exul errares. Et Majol. 1. tom. 2. dier. Canticul. colloq. 10. pag. 267. dicit, t quod Deus posuit pericula in mari, ne homines navigarent.

21 Longè tamen utilior, t & laudabilior videri debet Hispaniae nostrae, & aliarum nationum conditio, quae novarum rerum cognoscendarum, & experiendarum desiderio tenentur, & ut id opere compleant, navigationibus, & peregrinationibus uti solent. Sic enim legitur veteres t Heroas, ac sapientes solo scientiae, & philosophiae studio omnem Orbem circumisse, ut tradit D. Hieronym. in epist. ad Paulin. & Strab. lib. 1. dum inquit: Poete viros illos singularem praeditos sapientia fuisse declarant, qui ad multa peregrinantes loca longis vagabantur erroribus. Inter quos, 23 eodem Strab. lib. 3. testante, cognoscimus, t Homerum in Hispaniam hac de causa pervenisse, qui 24 lib. 1. Odys. t ob id Ulysem extollit:

Quod mores hominum multorum vidit, & urber.

Et eadem ratio inter alias in causa fuit, ut Deus 25 Genes. 12. t Abrahamum patria extorrem, & per varias nationes peregrinum esse voluerit, ut eleganter tradit Perer. lib. tom. 3. in princip. plura 26 alia de t utilitate peregrinationum adducens, & Rutil. Benzoni. lib. 6. de anno jubilei ferè per totum: & Petr. Andr. Canonher. in comment. Politic. ad aphor. Hippocr. pag. 347. & 348. Neque hoc latuit t Athenienses, qui, ut refert Balduin. in prolegom. ad tit. inst. de curator. non aliter minoribus rerum suarum administrationem accipere permittebant, quam si biennio vicinas regiones perambulassent, quia secundum Philostr. lib. 1. de vita Apollonii c. 13. Maximè adolescenti convenit, non secus ac si patria palus esset, quam longissimè peregrinari.

Quod Aurel. Casiodor. non minus eleganter scripsit lib. 1. var. epist. 39. concludens, Ulysis 28 exemplo, t expedire interdum, patriam negligere, ut sapientiam quis possit acquirere, & illos semper sapientiores habitos esse, qui multorum hominum conversationibus probantur eruditi. Natura siquidem humana sicut duris instruitur, ita per otia torpentia fatuatur: quem imitatus Just. Lips. in Cent. Miscell. epist. 88. Peregrinatio, inquit, instrumentum esse usui rerum, & prudentiae, & in Cent. 1. epist. 22. Humiles & plebejae anima domi resident, & adhaere sunt terrae, illa divitior est, quae caelum imitatur, & gaudet motu. Atque t eapropter Antisthenes, ut refert Diog. Laert. lib. 6. in princ. Atheniensibus, quod indigenae essent, gloriantibus, exprobrans, dicebat illos bruchis, & conchleis nihilo nobiliores quae in eisdem, quibus nascuntur, domibus commoriantur.

Neque omittendum est, quod tradit M. Varr. relatus à Pterio Valerian. lib. 1. Hierogl. pag. 13. 30 idè scilicet Romanos finixisse currum t Magnae Deae, quam Cybelem, sive Terram vocabant, à leonibus domitis trahi, quia leo utique terrae symbolum sit, & cum id animalium genus in longinquis, & à nobis remotis regionibus inveniat, significare volebant, nullam esse terrae Tom. I. de Indiarum jure.

partem tam remotam, quam coli, subigique non oporteat.

Navigationum t verò usus, quam sit utilis, & 31 necessarius, & quot bona ex eo consequatur, ipsa rerum experientia satis ostendit, ut late diximus supr. cap. 8. n. 8. & segg. & novissimè tangit Seraph. Freit. de justo Imper. Asiat. cap. 11. n. 32. In quibus navigationibus tam ad Occidentales Indos susceptis, t Hispanos nostros Herculis, 32 Bacchi, Osiris, Alexandri & aliorum omnium, qui nusquam navales expeditiones fecerunt, gloriam, industriam, & labores superasse, multis probavimus supr. cap. 3. ex n. 4. & passim commemorat Thom. Boc. d. lib. 6. de sign. Eccl. Dei, cap. 6. & 7. & in reliquis locis supr. n. 8. relatis: Freit. ubi sup. cap. 8. ex n. 3. & alii plures auctores quorum ibidem fecimus mentionem.

Quibus t addo carmina jani Jacobi Boisardi, 33 quae extant in princ. 4. p. hist. Amer. qui de cisdem navigationibus loquens, sic canit:

Gloria prima tibi haec debetur, magne Columbe, Paman Magellano deinde secunda venit: Ac tibi, qui invento fecisti nomina mundo Vespusit Haeruae laus celebrata plage, Hi primi curvis pelago se puppibus ausi Cradere, & Occidui ferre pericula maris. Ignorant tentare Thexim, nec cognita cali Antipodum adversis astra subire polis, Quam saepe undisonis haerentes fluctibus ipsa Exemist fida Doris amica manu! Exanimi quoties videre immania Cete Caetraque aquorei monstra pavenda freti Proteaque & rauca squamosum clangere concha Tritonem invidia sustinere mora Involantes rediisse, tali solique pericla Invit, & emensas tot superasse vias Intrepidus post haec vorret vada carula tonsis, Et classe assuetum nauai paravis iter.

Secunda verò ratio, quae non solum impellit, sed cogit, ut immensa gloria Hispanis debeat ob praedictas navigationes & peregrinationes, ad detegendum & subigendum hunc Novum Orbem adhibitas, ex eo sumi t potest, quod nullum unquam Regnum ab Orbis constitutione reperitur, 34 quod suis auspiciis tot regiones prius incognitas, & inauditas hominibus aperuerit, & omnino exploratas & pervias reddiderit, ad instituenda societatis humanae commercia, simulque inde aditum patefecerit, ad exploranda immensa alia terrarum spatia, longissimosque tractus perlustrandos, quos explorari, & perlustrari quotidie videmus. Quam considerationem pie & graviter prosequuntur omnes ferè auctores, d. num. relati, & praecipue Thom. Boc. disc. lib. 6. cap. 6. p. 236. & cap. 7. p. 240. & lib. 21. cap. 3. p. 377.

Pro cuius confirmatione & illustratione perpendo, t quod si juxta doctrinam Aristotel. lib. 1. 35 Ethicor. cap. 10. praclare nobiscum agitur, si quod uni soli sit utile, reperire possumus, longè profectò id pulchrius, ac divinius censeri debet, quod omnibus gentibus, & civitatibus usui est, quale ingens hoc beneficium fuisse constat, & reliqua, quae illud insequuta dispendunt.

Quod si olim t secundum sententiam Ciceron. lib. 1. de natur. Deor. fructuosa solertia alij 36 cuius praclari inventi divinitatem quibusdam mortalibus communi gentium consensione adscripsisse perhibetur, qualis contigit Cereri dum fru-

frumentum, & leges prima monstravit, Herculi apud Eleos, quod prima albas ulmos in Græcia induxit, Pixidoro pastori, quod fortuito in agro Ephesino marmor album invenit, & aliquibus Regibus, qui utiles quasdam, & salutare herbas mundo communicarunt, de quibus agunt Plin. lib. 35. cap. 7. Pausan. lib. 1. Eliacor. Lactant. Firmian. lib. 1. diuin. inst. cap. 15. Dioscorid. lib. 3. cap. 3. Vitruv. lib. 10. cap. 7. Pollid. Virgil. de invent. rer. in princip. Forcat. de Gallor. Imp. & Philosoph. lib. 4. fol. 284. & plures referens Tiraquel. de nobilit. cap. 31. per totum; & Majol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 23. & eleganter Franc. Petrar. lib. 1. de vita solit. cap. 6. his verbis: *Inventores artium quarundam post mortem, Divinitatis honore cultor, audivimus, gratè quidem potius quam piè. Nulla est enim pietas hominis, qua Deus offenditur, sed erga memoriam de humano genere bene meritorum inconsulta gratitudo mortalium humanis honoribus non contenta, usque ad sacrilegas processit ineptias, hinc Apollinem cithara, hinc eundem ipsam atque Esculapium medicina, Saturnum, Liberumque, & Cere rem agricultura, Vulcanum fabrica Deos facit, Hæc Ægyptus Osirim, Athene doctæ urbi Minervam coluere, quod ille lini, hæc olei usum artemque lanificii reperisse fertur, Longum est singula prosequi, quod apud veteres hujusmodi vanitatum nullus est modus.*

37 Quantò majorem gloriam & laudem Hispaniæ nostræ deberi necesse est, sub cujus vexillis repertæ & detectæ sunt tot provinciæ, tot gentes, tot maria & flumina, tot divitiæ, tot herbaræ & fruges, & innumera alia bona ad vitam & salutem hominum valde proficua, ut in propriis terminis argumentatur Thom. Boc. sup. Gregor. Lopez Madera dict. tract. de excellent. Hispan. Monarch. cap. 9. fol. 69. & ante omnes Petr. Martyr Angleyra in suis Decad. Novi Orbis decad. 1. in princip. ubi ita eleganter scribit: *38 Solebat grata vetustas pro Diis habere viros, quorum industria, & animi magnitudine ignota majoribus eorum terræ panderentur. Nobis autem, qui Deum habemus unicum sub triplici persona, quem colamus restat, ut hujusmodi genus hominum si non coluerimus, admiremur tamen. Reges verò observemus, quorum ductu, & auspiciis datum est illis cogitata perficere; utrosque etiam extollamus, & pro viribus illustremus jure merito.*

Idem quoque non minus eleganter observat Fr. Luis. Legionens. sup. Abdiam pag. 662. ubi ait: *39 Quamvis superioris ævi omnem historiam evolvamur, tamen nos reperturos non esse aliquid, quod vel maius sit, vel magis præter omnium opinionem & expectationem acciderit, quam id quod patrum nostrorum etate accidit cum novus, & hoc Romæ non minor, sed latior fortasse, atque major Orbis ab Hispaniis, vastissimo navigato Oceano, repertus est. Alias enim terras esse, præter eas quas colebamus, nemo putabat, & ut suspiceretur aliquis, tamen incolit eas, & frequentari ab hominibus posse, nemo credebatur.*

His addendum est, hoc tantæ detectionis beneficium, cum nobis magnum fuerit, ex ipsorum quidam Indorum præter longè majus reputari debere, quibus pariter Fidei lucem, de qua statim agemus, tot, & tam ingentia bona, ex nos-

tro Orbe traducta, communicavimus, & cum omnes, ut plurimum, diris, & efferatis moribus uterentur, & dispersam, & incultam vitam formam transigerent, ad humanitatem, atque omnem civilem cultum nostra cura perduximus, latissima loca prius horrentia exornare, terras excolere, oppida condere docuimus, & barbaros, & omnis disciplinæ, literaturæque ignaros, bonis artibus instructos reddidimus. In quo nullam fuisse gentem, quæ tantum laboraverit, tantumque de humano genere mereri debuisset, aperte fateatur Thom. Boc. lib. 7. cap. 4. per totum, & d. lib. 21. cap. 3. pag. 377. & cap. 4. pag. 384. & lib. 22. cap. 10. pag. 500. & in præteritis. p. 633.

Atqui hæc, imò & alia leviora tantæ felicitatis ab antiquis habita fuerunt: ut ob ea quoque divinitatis gloriam multis communicaverint, ut restatur Horat. ita scribens ad August. lib. 2. epist. in princip.

*Romulus, & Liber pater, & cum Castore Pollux,
Post ingenia facta, Deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus: aspera bella
Componunt, agros assignant, oppida condunt.*

Et in Arte Poetica:

*Sylvestres homines sacer, interpretisque Deorum,
Cædibus, & vitæ sacro deterruit Orpheus:
Dicitur ob hoc lenire tigres, rapidosque leones,
Dicitur & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa movere sono testudinibus, & præce blanda
Ducere quæ vellet. Fuit hæc sapientia quondam
Publica privatis secreta, sacra prophaniis,
Concubitu prohibere vago, dare jura maritis:
Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor, & nomen divinis votibus, atque
Carminibus venit.*

Et lib. 1. Carm. Od. 10.

*Mercuri facunde nepos Atlantidis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti casus, & decora
More palestra:
Te canam magni lovis & Deorum
Nuntium, &c.*

Tertîa verò ratio, quæ eandem Hispanorum Regum & Regnorum gloriam de qua agimus, mirum in modum auget, & ex insigni majestate, & potentia descendit, quam ob inventionem, & subjugationem hujus Novi Orbis sibi compararunt. Nam cum antea in Europa tot regna, & status obtinerent, & Africa quoque magnam partem occuparent, & in Asia Indiis Orientalibus dominarentur, adjecta postea hæc quarta totius Mundi parte, quæ una reliquas ferme omnes magnitudine, ubertate, & divitiis superat, ut latè ostendimus supra cap. 4. ex n. 52. & cap. 6. & 7. per totum, & novissimè ostendit Joan. Baptist. Valenzuela consil. 82. n. 69. pag. 603. & in discurs. stat. & belli part. 1. consid. 1. n. 22. & 29. manifestum fit, nullum f unquam Regnum, aut Imperium ab Orbe condito extitisse, quod cum Hispano ullo modo conferri possit, & adeò longè, ac latè sua confinia protulerit, tot gentes tam remotas & inter se dissentientes, in suam potestatem adduxerit, & tot denique locis auro, argento, metallis omnibus, ac gemmis quibuslibet abundantibus, positum fuerit. Quæ omnia jure optimo f expendant, & exaggerant auctores supra relati, & præcipue Laurent. Sur. in comment. anno 1558. Alan. Cop. Dial. 6. cap. 34. pag. 942. & seqq. Thom. Boc. d. lib. 21. cap. 3. pag. 377. &

& lib. 8. cap. 1. pag. 192. & cap. 7. ex pag. 325. Abraham. Orel. in Theatr. Orb. tabula de Hisp. Jacob. Mainol. in tract. de titulis Reg. Philippi: Garibai lib. 10. hist. Hisp. cap. 11. & 21. Mench. in præfat. quest. illustr. per tot. Camill. Borrell. de præstant. Reg. Cathol. cap. 43. 45. 76. 78. & seqq. Mader. de excellent. Hisp. Monarch. cap. 9. fol. 63. & 70. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 12. n. 7. & Fr. Joan. à Ponte de conven. utr. Monarch. lib. 1. cap. 2. §. 2. & 4. & cap. 9. pag. 54. & seqq. Joan. Bapt. à Costa cons. 44. n. 22. Mastrill. de magistrat. lib. 1. cap. 4. num. 18. & novissimè Fr. Joan. de Salazar in Politica Hisp. propos. 1. per totum.

Unde multi ex prædictis auctoribus concludunt, & potentissimis, & clarissimis Hispaniæ Regibus, ac Dominis nostris, vel hac de causa inter reliquos totius Mundi Reges primum locum deberi cum plures provincias, imò & regna possideant, quam alii civitates, & oppida, ex celebri doctrina Baldi in leg. 1. ff. de offic. præf. Prætor. & in leg. sed etsi milites, ff. de excus. tut. Quæ f fulcitur illo Proverb. cap. 4. In multitudi-
dine populi dignitas Regis, & in paritate plebis
46 ignominia Principis, & auctoritate D. Thom. lib. 2. de regim. Princip. cap. fin. Salust. D. Gregor. & aliorum quos refert Casan. in Catal. glor. mund. 5. part. consid. 37. & Alvar. Pelag. de planct. Eccl. 47 art. 62. concl. 6. Quibus f addo Franc. Petrar. lib. 3. Africa, ubi Scipionem Africanum inducit, Syphacem Numidiæ Regem aliis ob prædictos titulos præferentem:

— Nomen fortasse Syphacis

*Audisti, cunctos illum præcedere Reges,
Fama refert optibus, nec avorum sanguine quisquam
Altor incedit, populis, vel ubere Regno.*

Et idem potest confirmari ex multis aliis, quæ de præcedentia, & excellentia eorumdem Regum agentes, f tradunt etiam Thom. Gram. in cons. civil. 169. n. 10. Marc. Anton. Natta in cons. 638. n. 19. in fin. vol. 5. Philipp. Port. cons. 167. n. 85. Joan. Bolognet. cons. 1. n. 209. in fin. qui dicit ob hoc Regem Catholicum esse majorem Regem, fortè, qui sit in mundo, & idem dicit, & prosequitur Petr. Lindeberg. rerum Europ. memorab. lib. 2. Marzar. consil. 20. Fulv. Pacia de probat. lib. 2. cap. 35. & 38. Simon Majol. in dieb. Canic. 4. tom. colloq. 5. ex pag. 324. & novissimè Hieron. Cevall. in tract. de las Fuerzas 1. part. gloss. 18. 49 num. 2. Neque hoc f inficiari potuit Chasan. in 5. part. consider. 27. & 37. licet Gallia partes defenderet, & de hoc Americano Imperio mentionem non fecerit. f Elizabetha quoque impia illa Angliæ Regina in edicto quodam anni 1591. de Philippo II. prudentissimo & invictissimo Hispaniæ nostræ Regis sermonem effundens, aperte professæ fuit plures cum coronas, plura Regna, & nationes, plures etiam divitias possidere, quam ullus unquam Christianus Princeps habuerit, ut refert Camil. Borrell. d. cap. 45. n. 8.

Et f qui pleniorè noticiam Regnorum, quæ Hispaniæ Reges in utroque Orbe possident, habere voluerit, adeat Boter. in relat. univers. p. 2. lib. 2. Borrell. d. cap. 46. Maluend. dict. lib. 3. de Antichrist. cap. 15. in fin. Bernard. de Aldret. de antiq. Hispan. lib. 3. cap. 27. in princ. & Boc. lib. Tom. I. de Indiar. jure.

8. de sign. Eccl. Dei, cap. 1. pag. 391. & cap. 74. pag. 325. & de ruinis Gentium lib. 8. cap. 5. & de robore belli cap. 4. p. 272. Castellum de Bobadill. in Polit. lib. 3. cap. 5. num. 2. Anton. Cervera in lib. de obitu Reg. Philip. II. disc. 2. cap. 20. & novissimè Fr. Joan. à Salazar in Politica Hispana, per tot. præcipue proposit. 1. §. 5. f Ubi eos confertur cum Sinensibus, probantque potentia, & majestate imperii præstare, maxime postquam illis hic Novus Orbis accessit, & cum Romanis, quorum f Monarchia fuit omnium, quæ unquam extiterunt amplissima, ut habetur Daniel. 2. & apud Dionys. Halicarn. & Polyb. lib. 1. in princ. & concludunt, vixinti ac pluribus etiam partibus ab Hispania superati. Nam f circumdat, ac planè cingit universum ipsum terrarum Orbem, & ab Oriente ad Occidentem diffunditur, ita ut possit quis totum Orbem circumnavigare Hispani semper imperii terras pertingens.

Et cum per modum hyperboles f in Sacra Scriptura, & in prophaniis Auctoribus Solis Orientis & Occidentis termini proponantur, vel cœli à terra distantia, cum ingens aliquid intervallum designare intendunt, ut patet ex Psalm. 50. & 122. Senec. in Hercul. faren.

Patrem prohibet inde qua lucem premis

Aperitque Tetis,

Virgil. 6. Æneid.

Quantum ad Ætherium cali suspectus Olympum.

Cum aliis traditis ab Erasmo in adagio, Ingens intervallum; & Martin. Delt. in adag. sacris 2. tom. adag. 112. & 113. pag. 101. hoc tamen non solum hyperbolicè, sed verè de diffusa Monarchia Hispani Imperii affirmare possumus; nam nascentis, & Occidentis Solis terminis, ut diximus, perstringit, & consequenter longè etiam major est, quam cœli à terra distantia. Etenim, ut rectè notat Eugubini. sub dict. Psalm. 5. longius distat Ortus f ab Occasu, quam cœlum à terra: nam à cœlo ad terram est hemisphærium, ac dimidium diametri, ab Ortus ad Occasum tota diameter.

Quòd si f Persarum Reges pro gloria ducebant, omnium suaviorum aquam, & omnium provinciarum glebam aliquam penes se habere, ut sic ostenderent se omnem terram, & mare imperio possidere, veluti ex parte totum quarentes, ut prodit Plutarch. in vita Alexandri: D. Cyrill. sup. Isaiam cap. 14. Gasp. Sanct. ibidem, num. 18. pag. 179. & Biron. de Imper. Persarum lib. 1. pag. 61. Quantò f verius, & præstantius Catholici nostri Reges gloriantur possunt, qui non glebas tantum, & vascula aquæ, sed integras provincias, & regna in omnibus fere mundi partibus suo imperio possident atque possident.

Et ita f de Hispania nostra non solum illud prædicari potest, quod de Roma olim Virgil. hyperbolicè dixit:

Imperium Oceano, famam qui terminæ arvis,

Sed illud etiam encomium, quod Claudian. in 4. panegy. de Consul. Honor. licet in alium scopum scripsit:

Subdidit Oceanum scepteris, & margine cali

Classis opes, inali clivum f & totius mundi

omnibus illi in, scilicet in, & totius mundi

61 Vel illud ꝑ Paulini Episcopi in epist. 3. ad Auson. Gallum, inter ipsius Ausioni opera, dum eamdem in Hispaniam celebrans, veluti prophetice dixit:

Qua geminam falix Hispania tendit in aequor
Lataque distantis pelagi divortia complet
Orbe suo fines ponens in limite mundi.

Non enim ut antea, Oceani tantum ꝑ Mediterraneae maris limitibus clauditur, ad quos Paulinus respexit, sed imo ipsum quoque Oceanum, ꝑ tot in eo repertas insulas possidet, ꝑ ultra illum, hunc Novum Orbem, adeo late patentem, ꝑ novum etiam aequor Oceano antea cognito longe majus, quod mare del Sur appellatur, ut alibi diximus.

Qua de causa, si Reges nostri hac in parte afforum Ducum exempla sequerentur, ꝑ quorum antiquus mos fuit, ꝑ gentibus, ꝑ provinciis subactis nomina mutuari, ut constat ex princip. inst. Justinian. ubi Balduin. Hotman. Pichard. ꝑ alii, ꝑ ex late traditis ab Alexand. ꝑ ejus additionar. Tiraquel. lib. 2. dier. gen. cap. 11. Thom. Boc. de sign. Eccles. lib. 11. cap. 2. pag. 439. ubi 63 superbos ꝑ aliquos titulos adducit, quos sibi Gentiles Reges adscribunt; ꝑ Simon Majol. d. 4. tom. Canicul. collog. 5. pag. 337. ꝑ 338. ubi de vanis 64 Turcarum Imperatorum titulis loquitur, ꝑ plures profecto paginae in illis specialiter numerandis implendae essent. Quis enim recenseat, ut verba Poetae detorqueam:

Viclas longo ordine gentes,
Quam varias linguis, habitu tam vestis, ꝑ armis,
Aut genus Occidum, ꝑ distinctos numere Indos.

Vel ut alter non minus vere, ꝑ poetice dixit:

Oceani ingentes terras, vasta aequora, linguas
Haecenas ignotas, atque aurea secula nosces,
Et gentes nudas expertes seminis atri
Moriferi nammi, populisque auroque feracem
Torrensem Tonam,
Parcat veneranda vetustas.

65 Quod cernens ꝑ invictis ille Rom. Imper. ꝑ Rex noster Hispanus Carolus V. satis habuit insignibus suis adijcere Herculis columnas cum nobili illa inscriptione Plus ultra, circa cujus expositionem ꝑ illustrationem, plura congressimus supra cap. 4. ex n. 43. ad 51. ꝑ Alan. Cop. Dialog. 6. cap. 34. pag. 942. addit, inter reliqua illa clarissima, atque ornatissima ejusdem Caesaris trophaea, quae in honoratissimis illis Bruxellensibus exequiis memoriae ejus posita sunt, merito primum locum illud obtinuisse, quod Novum Orbi nostro Orbem patefecerit exteris gentibus Christiano nomini additis, ꝑ multis Regnis, provinciisque aucto Hispano Imperio.

66 Et in idem respicit ꝑ symbolum aliud quod in Ticinensi Academia Regi Catholico Philip. II. apud appositum fuisse scribit Camill. Gallin. lib. 10. de verb. signif. c. 35. n. 18. ꝑ post eum Didac. Valdes. de dignit. Reg. Hisp. c. 12. globus videlicet inferioris Orbis terrarum, ꝑ stellari occurrere sphaerae coelo aequinoctiali circulo distinctus, hac litera, sive inscriptione adjecta, cum fove, ut significaret, quod quemadmodum de Augusto Cesare assentatorie ꝑ Virgilio dictum fuit: divinum Imperium cum fove habuisse, in illo disticho,

quod vulgariter circumfertur:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane
Divinum Imperium cum fove Casar habet.

Ita Deum, cujus omnia sunt, ꝑ per quem Reges regnant, coelum quidem sibi sumpsisse, Philippo vero, ut ejus Vicario, totius Orbis temporalem gubernationem tribuisse, postquam eum ultra alia, quae possidebat, his Occidentalibus Regnis, ꝑ Provinciis praefecit. Quod ꝑ non minus egregie Ulyssipone expressum legimus in coronatione desideratissimi Philippi II. an. 1619. dum Cybeles, ꝑ Nuptuni effigies in triumphali arcu collocatae fuerunt, Solis ꝑ Lunae radiis insignitae cum hac inscriptione:

Telluris, ꝑ maris simul, cui numina parent
Lunaque, Solque simul, lex est, famulantur ut illi
Quem colimus tuus est Sol quando illuminat Orbem
Antipodas (gens ita tua est) illuminat illa.

Et post haec scripta, ad meas manus pervenit liber, cui titulus: Teatro de las Grandezas de Madrid, Auctore Mag. Agdido Gonzalez Davila Regio Chronista, sive Chronographo, viro ob morum probitatem, ꝑ omnigenae literaturae, ac praecipue historiarum cognitionem, quavis laude dignissimo; qui in praefatione hunc articulum, relato dumtaxat Bocio Eugubino, breviter pungit, ꝑ carmina illa Nasonis, lib. 1. Fa-

Jupiter arce sua cum totum spectet in Orbem
Nil nisi, Romanum, quod vaeatur, habet.

Verius ꝑ proprius de Hispania Monarchia, patris mutatis, ita Christiane proferri posse elegantem animadvertit:

Cum Deus ex alto totum prospicit in orbem
Vix nisi Ibericum, quod vaeatur, habet.

Quarta denique ratio, ꝑ qua praecipue Hispanorum Regum, ꝑ Regnorum gloriam in hac tanti Orbis detractione commendat, inde peti potest, quod videamus, eorum jugi cura, ꝑ nunquam intermissa pietate effectum esse, ut tot, ac tales provinciae, quot, ꝑ quales supra commemoravimus in unam veram Dei religionem, divinique cultus consentionem adducerentur, ꝑ conjungerentur; ita ut ex omnibus mundi partibus legati cum donis, ad obedientiam Romanae Ecclesiae praestandam, advenissent, ꝑ nostrorum diligentia, posteriori hoc seculo, plures Christo nationes dederit, quam superiora ferre omnia simul, ut passim considerat, ꝑ ostendit Thom. Boc. in tract. Imper. pend. a virt. cap. 13. in fin. ꝑ cap. seq. ꝑ de Ital. stat. lib. 3. cap. 5. ꝑ in saepe citato tract. de sign. Eccles. Dei, lib. 4. cap. 3. in princip. pag. 131. ꝑ cap. 4. pag. 137. ꝑ c. 6. pag. 140. ꝑ lib. 7. c. 6. pag. 282. ꝑ lib. 3. c. 1. pag. 492. ꝑ lib. 10. c. 4. pag. 212. ꝑ lib. 20. c. 6. pag. 133. ꝑ 134. ꝑ lib. 21. c. 3. pag. 377. Alan. Cop. ꝑ Dialog. 6. lib. 34. pag. 943. qui hanc religionis Novi Orbis immutationem his elegantissimis verbis sublimat: Hujus vero in Orbe Novo detegendo, ꝑ ad veram Fidem traducendo, divini beneficii magnitudo tanta est, ut secundum illud, quo mundi opifex atque adificator Deus hunc condidit, ꝑ incarnati Christi be-

nescium, nullum vel prophana, vel sacra litera illustrius complecti videantur.

71 Janus ꝑ etiam Jacobus Boisardus, non ineleganter ejusdem conversionis magnitudinem detetur, ꝑ laudat, sic canens:

Inter quos terra illa Notis Zephyrisque subacta,
Que toto a nobis distidet Oceano,
Cui nunquam conspecta Helice, septemque Triones,
Aut inerat gelidus, quo Cynosura rotis.
Gen. Ogyge tata antiquo, Janique nepotum
Progenies, duris edita syderibus.
Gens paribus precibus incognita, suataque duri.
Sub Dio quavis tempore corporibus,
Nunc Christa assertant majore ex parte videmus
Puraque thuriferis dona adolere focis,
Nunc passim ingentis mellioribus esse politam
Cernimus, ꝑ mores eruditissae feros
Artes, ꝑ cultum veritate discere terre, ꝑ
Martia consulta Pallade bella sequi, ꝑ.

72 Et idem tractant ꝑ extollunt Paul. Jon. lib. 12. sua histor. Zurir. lib. 1. hist. Reg. Cathol. c. 13. ꝑ Camill. Borrell. de praestant. Reg. Cathol. c. 43. ex num. 58. Anastas. Germon. lib. 3. de sacr. immunit. c. 13. num. 30. Didac. Valdes de dign. Reg. Hisp. c. 19. num. 52. Dom. Greg. Lop. Madera de excellent. Hispan. Monarch. c. 6. fol. 44. Fr. Thom. a Jesu de procur. omn. gent. salute, lib. 21. part. cap. 8. ꝑ alii, quos adducimus infra, lib. 2. cap. 4. n. 25. Balthas. Chavasius de notis Eccles. lib. 3. cap. 3. pag. 738. Ubi ait, sic impletum fuisse illud: A Solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini. Et sic Ecclesiae 73 ꝑ filios in circuitu mensae Domini, per quatuor Orbis partes expansa, ꝑ preparatae, sedentes Sacrorum Sacramentorum, Catholicaeque doctrinae fructibus opparare, ac dulcissime perfrui. Et sic denique Ecclesia Romana sicuti abundantem vitam omnibus in lateribus domus, id est, in universis terrarum angulis, radices ꝑ ramos extendisse.

74 Quibus ꝑ adjici potest aliud quod non minori veritate, quam pietate noravit Boc. lib. 9. de sign. Ecl. Dei, sign. 37. c. 11. pag. 376. Videlicet mediante Hispanorum cura, hodie efficit, ut semper in omni loco Deo pie preces fundantur, ꝑ quod omnibus horis laudent eum omnes populi, sacrarum Missarum solemnia celebrent, ꝑ illud versiculum canant, Gloria Patri, ꝑ Filio, ꝑ Spiritui sancto, supposito, quod ubi in una parte Orbis Sol illucescit Catholicis, ꝑ prima vocatur, alibi occidit, vel est Solis bona tertia, aut sexta, aut nona, vesperti, aut matutini, ꝑ preces istis horis assignatae recitantur. Quo in sensu ꝑ accipit, ꝑ impleri dicit illud Psalmographi: Dies diei eruciat verbum, nox nocti indicat scientiam. Et Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. Et Habacuc: Laudis ejus plena est terra. Et Isai. cap. 6. Plena est omnis terra gloria ejus. Et Malach. 1. Ab ortu Solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, ꝑ in omni loco sacrificatur, ꝑ offertur nomini meo oblatio munda.

76 Genebrardus ꝑ quoque eandem nostrorum Regum curam, ꝑ diligentiam in Christi Fide extendenda, ꝑ disseminanda multis nominibus laudat lib. 4. Chronic. anno 1492. ubi recte inter alia considerat, quo anno bellum Hispanum perfec-

tum est contra Mauros, initium ꝑ habuisse expeditionem ad Indos Occidentales, quasi Hispanorum opus sit, expugnare Infideles ꝑ Paganos. Quod etiam, ut peculiari animadversione dignum, notavit Anton. de Herer. in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. c. 3. pag. 51. ꝑ Alan. Cop. d. Dial. 6. c. 36. pag. 952. ubi cum Regum Hispaniae admirabilem in Fide constantiam commendasset, ꝑ quod Mauros tandem prorsus tota Hispania Granatensi bello fortissime exegerint, subdit: ꝑ Qui gloriosius finis, initium fuit Novi 78 Orbis pervestigandi, ita ut in eos nova Deus in dies beneficia veteribus accumulavit, ꝑ in perfidos Mauros licet seram justissimam tamen vindictam rependerit.

Sed non minus in eodem articulo expendenda, ꝑ attendenda est alia consideratio ꝑ ejusdem Alani Copi auct. Dialog. 6. cap. 34. pag. 945. ꝑ c. 39. pag. 969. ꝑ 970. Thom. Boc. d. lib. 4. de sign. Eccles. Dei, c. 4. p. 135. ꝑ seq. Anton. Posevin. 1. tom. Bibliot. lib. 1. c. 7. p. 5. in fin. Fr. Anton. de San-Roman. in histor. Ind. Orient. lib. 1. c. 1. Fr. Thom. a Jesu in prolog. ad lib. de procur. omn. gent. salut. pag. 1. ꝑ Fr. Joan. a Torquemada in Monarch. Indian. in prologo 3. tom. ꝑ in lib. 18. c. 2. qui advertunt, hanc Fidei propagationem, ꝑ per adeo remotas ꝑ Barbaras nationes praedicationem eo tempore factam fuisse, quo majores adversus sanctam Dei Ecclesiam per haereticos, ꝑ alios ejus hostes tempestates concitatae sunt, ꝑ quo plures ex antiquis ejus aedibus ꝑ Fide semel ei data desciverant. Idque ad summa Catholicorum ꝑ Hispaniae, Portugaliaeque 80 Regum ornamenta, egregiamque laudem referendum esse, per quos Deus Novum quemdam Orbem ostenderit, non tam felicem gemmarum, ꝑ auri, quibus abundat, copia, quam quod idolis excussis, verum Christi Evangelium magna ex parte susceperit, eoque beatitorem; quo longius maximo maris, ꝑ terrarum tractu ab istis sectis divulsus est. Ut ꝑ sic divina ora 81 cula impleantur, quae pollicentur, Ecclesiam nunquam defuturam, ꝑ in locum eorum, qui ei perfide oblatrant, ꝑ resistunt, alios atque alios colonos, ꝑ agricolas ꝑ Gentibus Deum evocaturum, quibus vinea ipsius sacramentum scilicet eorum observatio, administratio, ꝑ cultus commenderetur, ut habetur in Psalm. 2. ꝑ apud Isai c. 6. ꝑ Matth. c. 21.

Est ꝑ enim in hoc, ut in reliquis, Dei providentia summe admirabilis, ꝑ quemadmodum in rebus naturalibus nihil interit, ut non aliud generetur, sic in Christiana religione, jam inde a felice ipsius ortu, usu venisse observatum est, ut nunquam alicubi interversa sit Catholica Fides, quin alibi feliciter succrescat, quod illam decessionem resarciat, ut plurimis exemplis ostendunt auctores supra citati, praecipue Thom. Boc. d. c. 4. per totum, ꝑ de ruinis Gentium lib. 6. c. 9. Genebrard. lib. 4. Chronic. anno 1297. ꝑ elegantiss. Fr. Joan. Marquez in Gubern. Christian. lib. 2. c. 24. in fine. Ubi inter alia observant, ꝑ gloriosissima Austriacae familiae trophaea eo tempore in Occidente augeti coepisse, quo in Oriente Turcarum Imperium radices agebat, ꝑ ubi Lutherum diram rot haereticum labem per Germaniam ovomuit, ꝑ beatissimum Hispaniae 84

nia decus Ignatium à Loyola suae Societatis instituta, & milites præparasse, qui adversus perfidum illum Hæresiarum, & ejus sequaces, & verbo, & scriptis, ut faciunt & fecerunt semper, acriter & foeliciter decerant. Et hoc est, quod ante omnes monuisse videtur † D. Hilarius, dum inquit: *Ecclesia, dum persequitur, floret; dum opprimitur, crescit; dum contemnitur, proficit; dum leditur, vincit, dum arguitur, intelligitur; dum denique stat, cum superari videtur.*

Idem etiam Genebrard. *sup. Psalm. 67. vers. 37.* mirabiliter ostendit, † Antichristo obviam iri per hanc Fidei in Orientalibus & Occidentalibus Indiis dilatationem, illumque ab earum Regibus, & incolis esse conficiendum. *Cui mysterio* (inquit) *Portugalienses & Hispani in suis ad illos populos navigationibus, & conversionibus jam anno M. D. interviunt:* Genebrardum refert & sequitur Maluenda *lib. 5. de Antichristo. c. 18. pag. 299. & lib. 4. c. 16. pag. 432.* ubi adducens verba Cajetani *sup. Lucam c. 18. dicentis, suo iudicio, Antichristum propem esse, cum exitus verè fidelium numerus jam apparere videretur, & magna mundi pars Mahumetana esset, & parva Christianis relicta, tot Hæresibus & Schismatibus, ac pravis usibus repleta esset, subjicit Maluenda: Sed ut minus ejus* (Cajetani scilicet) *seu vaticinium pertimescamus, facit amplissima per Novum Orbem Fidei propagatio, & que etiam hoc tempore paratur Sinarum conversio, plantata jam Evangelio in Japonis, Philippinis, & innumeris novis, tum insulis, tum regionibus, atque etiam nostris temporibus Ecclesiarum Ægypti, & Æthiopia, atque Rubenorum ad Ecclesiam mira Dei benignitate facta aggregatio.*

87 Sed subjicere libet † duo ad eandem rem spectantia incertorum auctorum Epigrammata, quæ extant apud Jacob. Gretser. *in ortu S. Crucis, part. 5. pag. 189. & 291.* primum sic habet:

*Post se Sol tenebras linguat, qua cedit ab ora
Umbris opacans hanc regit caligine.
Hinc sincera fides retrahit sua lumina, quare
Incumbit errorum gravis nox Ocyus.
Patribus è nostris sentim demigrat ad Indos
Gloria Crucis, dum furit, & ardet hæresis
Antipodas red adit, qui grato pectore lucem hanc
Captam, honorant, mente pura, & simplicie.*

Secundum verò sic:

*Hæresis heu pridem convicta est argumentis
Impia, mirandis, prodigiisque Crucis,
Et quis de templis insignia sancta salutis
Sustulit, & persum, quæ post illa dedit?
En ex Orbe Novo mittit natura peregræ
Nostris Orbi sobolem, munera rara suam.*

88 Hæc cum ita se habeant, mirum videri non debet, Deum Opt. Max. † Hispanorum Regum Majestatem, & potentiam extulisse, cum ipsi Divinum ejus nomen, nomen, & cultum tot sumptibus & laboribus inter has incultas & ignoratas nationes extolli & propagari curaverint. Quod rectè & pie considerant Bocius, & Thomas à Jesu in locis *suprà* relatis; idem Thom. Boc. *de ruinis Gentium lib. 2. per totum:* Valenzuela *in monit. contra Venetos, 5. part. num. 207.* Camill. Borrell. *de præstant. Reg. Cathol. cap. 43. n. 60.* Idem Boc. *lib. 20. de sign. Eccles. Dei, signo*

32. c. 1. & de ruinis Gentium lib. 2. per totum; & magis in terminis lib. 7. cap. 4. pag. 936. & seq. Anton. Posevin. in Bibliot. 2. tom. cap. 2. Pat. Marquez in d. Gubernat. Christian. lib. 2. c. 30. & latè & eleganter Par. Balthas. Chavas. de notis verè religion. lib. 4. cap. 4.

Ubi vel hoc exemplo † nefandum Machiavel. 89 li, & Bodini dogma convincunt, qui religionis Christiana curam, & fidelem observationem inter præcipuas causas proponere ausi sunt, quæ multa Regna, atque Imperia evertunt. Contra expressas Divini Spiritus † promissiones, qui se eos honorificaturum, & gloriis, victoriis, atque Imperiis aucturum, sæpè pollicetur, qui Dei gloriam, & honorem quæsierint, & ejus Fidei, ac nominis defensionem, & dilationem susceperint; de quibus agitur 1. Reg. 2. Proverb. 1. Levit. 26. ad Hebr. 11. vers. 32. 33. & 34. & dicam *infra lib. 2. cap. 16. num. 41. & 59. & cap. 22. num. 33.*

Neque † hoc ipsos etiam Ethnicos latuit, quorum veteres, si Athenæo credimus *lib. 12. ita vaticinati fuerunt:*

*Semper eris felix, venerans gens numina Divum,
Donec plus superis fueris venerata virum quem
Intima sedit tunc, & tibi prælia surgent.*

Et Poëta alter disertissimus, † imperium sine religionis cura non magis stare, vel augeri posse, quam humanum genus sine uxorum consortio. Atque ob hanc causam † Austriacam domum tot incrementa habuisse, & pro armorum insignibus albam fasciam in campo sanguineo gestasse, sic elegantissimè ostendit:

*Humanum cum Plasta genus tibi conderet, unum,
Non vidit satis esse hominem, nisi jungeret illi
Consortem, sine qua nequeat consistere Regnum,
Quod Medus, quod Persa habuit, quod Græcus, &
inde
Romanus, genuit Mavors sine conjuge prolem.
At Medus sic Persa ruit, sic Græcus, & ipse
Romanus, Deus imperium sine fine daturus
Connubio Marti conjunxit Religionem;
Austriacamque habitare domum per secula iussit,
Et spargat cum Sole simul sua sceptræ per Orbem.
Candida Religio est, rubet alter sanguine conjux,
Austriacæ hinc insigne domus cum sanguine candor.*

Sed cum invidia † semper virtutis, & gloriæ comes esse solet, & præclara aliorum gesta insectetur, teste Cicer. *lib. 4. ad Heren. & lib. 2. de orat. Ammian. Marcellin. lib. 35. hist. Just. Lips. in cent. 3. ad Belgas epist. 14. & in oper. crit. lib. 5. epist. 14.* Auctor pictæ poësis *pag. 41.* & aliis, quorum dicta copiosè refert Joan. Bapt. Valenzuela *in discurs. status, & belli, p. 2. considerat. 18. ex num. 42.* non defuerunt aliqui † Scriptores partum Regibus, & gentibus nostris affecti, qui eorum gloriam inde evacuare conantur, quod magis auri, & argenti cupiditate, quam religionis zelo in prædicto opere laboraverint. In quo præsertim nimis nos insectatur † Hieronymus Benzo in tota sua historia Novi Orbis, quam videtur ad Hispani nominis odium excitandum, dumtaxat scripsisse. Quapropter † hæretici eam festivè arripientes quibusdam proœmiis carminibus, & additionibus, quæ similes, & majores alias Hispanorum injurias continent, locupletarunt, &

La-

Latino sermone donatam typis, & iconibus excuserunt in 4. 5. & 6. part. *hisor. America.* In octava etiam parte repossuerunt relationem quamdam secundæ navigationis factæ à Britannis in regionem Guianam sub Gualthero Raleigh anno 1596. ubi *pag. 90.* alia in eandem rem procacissima verba reperiuntur. Quæ omnia meritò expurgari jussa sunt in ultimo indice librorum prohibitorum anno 1613. ut & *supr. c. 5. n. 48.* monuimus.

Idem odium non obscure detegit Trajanus Bocalinus in suis nuntiis Parnassi *cent. 2. c. 90.* dum futilibus quibusdam rationibus motus, tanti Orbis detectionem, & detectores imprudentissimè (ne dicam impudentissimè) notat, & damnosam potius, quam utilem hominibus fuisse ostendere nititur.

88 Honoratus † quoque Fasitellus epigram. ad Scipionem Cappycium, 1. tom. *deliciarum Italorum Postarum, pag. 959.* ejusdem avaritiæ crimen his carminibus Hispanis impingit:

*O ego quid cesso? populique, urbesque valete,
Et quecumque levis compita vulgus amat
Vulgus, in extremis quesita Themistita terris
Cui placet, incertis, & Calicutæ viis.
Nescio que Calicutæ novo sub Sole repostæ
Æternum Hispano munus avaritiæ
Nempe parum fuerat, nostris discedere regnis,
Et versare avida fæque nefasque manu.
Intaños nisi classe nova penetrasset ad Indos,
Intentata rudis Tethyos ad spatia.
Scilicet à curvo miles digressus aratro
Præceptis trans terras, & maria alta ruit;
Jamque super Solis cursusque astutus peremeret,
Audet in ignotum tendere vela salum.
Sic alius nobis alio micat Orbe Bootes
Mersaque sub stygio gurgite terra patet,
Quid facis abdemus? gemmas, earumque reconde,
Muneribus perdes teque, tuoque tuis.*

Alter etiam Poëta non minus acutè, circa idem argumentum sibi lussisse visus est dum scripsit:

*Celsiter Indorum sitiens (ut fama) salutem,
Et Christo multas querere certus oves:
It, redit, ædificat, templisque imponit honorem,
Corporeaque infusus Barbara iustrat aquis,
Nec labor incassum, & quidam converteret Indos
Voce, manu montes vertere qui potuit?*

99 Verùm huic † calumniæ facilè responderi potest, quòd etsi plures vulgaris conditionis homines, qui in has olim regiones transfretarunt, divitiarum desiderio potissimè ducebantur, atque eis conquirendis intenti, plura mala miseris Indiis irrogaverint: Gloriosissimi † tamen & Piissimi Reges, & Domini nostri, haud quaquam hunc sibi scopum præposuerunt, sed Divini nominis honorem, & Fidei exaltationem, ac propagationem imprimis exoptantes, reliqua temporalia emolumenta accessoria esse judicarunt: ad quod indesinenti cura, & nunquam intermissa pietate, innumera mandata, instructiones, ordinationes, & leges ab initio hujus acquisitionis ediderunt, de quibus alio in loco specialius agemus, & adversus duces & milites, qui earum transgressores fuisse probati sunt, severissimè animadverti jusserunt.

101 Cujus pietatis, zeli, & mandati memor † insignis ille Dux Christophorus Columbus, simul

atque extendit in terram illius parvæ insulæ Guanahani, in gentia prosidit, atque sublatiis ad cœlum manibus, fuisque præ gaudio lacrymis, hanc ad Deum orationem habuit, ut narrat Petr. Martyr *in decad. Novi Orbis;* & additionator Benzonis *lib. 4. cap. 8. pag. 34. Domine Deus æterne, & omnipotens, sacro tuo verbo cœlum, terram, & mare creasti: Benedicatur & glorificetur nomen tuum: laudetur tua majestas, quæ dignata est, per humilem servum suum procurare, ut ejus sacrum nomen agnoscat, & publicetur in hac altera mundi parte.*

Eandemque † protestationem, ac profertio nem reliqui sequentes Duces & Archiguberni in suis detectionibus eorumdem Regum Catholicorum nomine fecisse reperiuntur; prout Anton. de Herrer. *in hisor. gener. Ind. Occident.* passim ostendit.

Quod si † hi ad divitias, & thesauros Indiæ mentis aciem dumtaxat intenderent intra proprios Hispaniæ limites alios profectò non minores invenire possent, juxta ea, quæ de uberrimis, & ditissimis ejus auri & argenti fodinis latè tradit Pineda *lib. 4. de reb. Salom. ferè per totum,* & nos aliis in locis opportunè diximus & dicemus.

Regnum igitur † Christi & Ecclesiæ magis quam proprium amplificare præcipue conati sunt, & non avaritiæ, sed religionis ardentissimum zelus, tantos animos occupavit, & xumis semper votis optantes, ut suo labore, stipendibus, & industria veri Dei cultus ubi coalavit, altas radices mitteret, utque eò protenderetur, quò antea numquam pertigerat, & ut candidissimum Fidei Catholice lumen ad eos transitum faceret, qui in tenebris, atque in umbra mortis per tot secula jacuisse, comperti sunt.

Quam certam & verissimam † assertionem adversus malè feriatis nebulones illos, quorum supra meminimus, optime teneant reliqui doctissimi & gravissimi Auctores *suprà* num. 69. 72. & 84. relati, & graviter pro ea pugnat Greg. Lopez Madera de excellent. *Hispan. Monarch. cap. 6. fol. 44. & cap. 9. fol. 74.* Bartholom. Leonard. de Argensol. *in hisor. Malucarum lib. 2. pag. 84. & 85.* & novissimè Regius Chronographus Ludovic. Cabrera *in vita Philippi II. lib. 7. c. 8. p. 419. & pag. 424.* ubi † hujus Regni piissimum dictum enarrant, qui cum Philippinis insulis relictis, & plurimis indigenis aqua baptismali lustratis, de eis deferendis ob terræ inopiam, & plures Regii ærarii sumptibus rogaretur, respondit, se pro unius tantum sacelli, aut Christiani conservatione, non solum Indiarum proventus, verum & Hispaniæ reditus omnes, si illi non sufficerent, libentissimè expensurum. Neque ullo pacto absque Evangelii luce quaslibet provincias, quantumvis inopes & incultas, derelicturum, cum Apostolici muneris vices sibi, & suis in hac prædicatione injunctas agnosceret; quod reipsa completerum tam in his insulis, quam in aliis provinciis, & plurimis Regiis schedulis cautum videmus, quarum alio in loco meminimus.

Potestque ex ipso opere, quod peractum est, satis evidenter ostendi. Etenim † Deus ad faciendâ ita præclara non tam eos eligere & juvare solet, qui divitiarum cupiditate, & Regni propri-

prii amplificandi ardore ducuntur, quam qui Religionem totis nervis defendere & extendere conantur, injurias propellant & divinum amorem, timorem mentibus & animis subditorum incutiunt, ut probavimus *supra* num. 89. & sequent. & aperte docemur Deuteron. cap. 7. vers. 7. & auctoritate D. Prosper. in lib. Sent. ex Augustin. cap. 95. ubi inquit: Fortitudinem Gentilium mundana cupiditas fortitudinem Christianorum Dei caritas facit. Quibus alia adjicit P. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 1. cap. 30. & 31.

- 108 Præterquam quod eo tempore, quo ꝑ Catholicæ Reges Ferdinand. & Elizabeth, Columbo ductore, navales illas expeditiones cœperunt, divitiarum cumulos, qui in his regionibus latebant, penitus ignorabant, atque ita nihil de eorum gloria, & pietate ꝑ detrahere potest, quod illos postea forte oblatos acciperent, & in suscepto propagandæ Fidei voto hujusmodi veluti illecebris, aut retinaculis diligentius & alacrius perseverarent, cum Deus forsitan hoc etiam fine tales divitias præparasse videri possit, ut notavimus *supra* c. prox. n. 40. 41. & 58. Et ꝑ omnes homines ea natura sumus, ut etiam ad res pias & honestas magis accendamus, cum aliqua simul species utilitatis obijcitur: ut præclare docet M. Tull. lib. 3. offic. Ovid. lib. 2. de Ponto, eleg. 3.

Nec facile invenies multis in millibus animum
Virtutem pretium qui parat esse sui.
Ipse decor recti facti si præmia desint,
Non movet & gratis panis esse probum.

Et de bellicarum ꝑ expeditionum materia loquens Herodot. lib. 5. inquit: Operæpretium non est, suscipere prælia pro terra neque multa, neque ita feraci, & pro exiguis finibus, adversus eos, quibus nihil est neque auri, neque argenti, quarum rerum cupiditate quis inducitur ad mortem periclitandum. Et Lactant. Firmian. lib. 7. cap. 4. de præm. Divin. ita ait: Quis est ꝑ vel tam ineptus, vel tam otiosus, ut aggredietur facere aliquid frustra, ex quo nullam utilitatem, nullum commodum speret?

Maneat ergo gloria & majestas Regum & Regni nostri adversus invidorum calumnias Dei providentia, directione, protectione, & tanti Orbis conversione, & accessione suffulta, & ut virulentis illis poematis, num. 99. relatis, alio priori & ꝑ veriori, satisfiat, caput, & librum istum sic Regem & Hispaniam nostram alloquentes claudamus:

Magnus Alexander quem frustra optaverat Orbem
Equalē meritīs Dī tribuere tuis.
Quem vitas, quem pace regas, cui sidera monstras,
Æterno doceas sacrificare Deo.

LIBER SECUNDUS
IN QUO DE ACQUISITIONIS TITULIS
singulari studio, & diligentia disseritur.

CAPUT I.

Quam sit nobilis, & difficilis hæc de justa Indiarum acquisitione tractatio, & à quibus fuerit serio, aut etiam perfunctorie agitata.

SUMMARIUM.

- 1 Auctor cur in primo libro Historicum, & Cosmographicum egerit.
- 2 Scriptores librorum omnibus disciplinis uti debent.
- 3 Apes imitari debent, qui libros legunt, & scribunt.
- 4 Auctoris tractatio in hoc libro secundo circa quid verari debeat, & qualiter instituenda. Et num. 50.
- 5 Indiarum Occidentium acquisitionis disputatio multis difficultatibus visa est.
- 6 Gloria major ex arduis, & difficultibus comparatur.
- 7 Labor major impendi debet, ubi major utilitas speratur.
- 8 Regum Hispania dignitas, & majestas, ob Indiarum acquisitionem, temere ab aliquibus calumniatur.
- 9 Subditi debent famam, & honorem dominarum sicut vitam tueri.
- 10 Vassalli qualiter jurent defendere vitam, & honorem Domini.
- 11 Auctor numquam intendit aliorum scriptorum dicta suppressere, aut pro suis venditare.
- 12 Scriptorum priorum laus posterioribus quoque juste aliquando debetur.
- 13 Librum suum quis illum appellare potest in quo aliorum dicta bene, & distincte congesti, etsi de reus nihil adjiciat.
- 14 Accursius in Juris glossis pauca de suo habet.
- 15 Speculator fatetur, se ex aliorum velleribus telam suam ordiri.
- 16 Græci Philosophi & Poeta, plurima ab aliis dicta pro suis venditarunt.
- 17 Macrobius elegans locus expenditur.
- 18 Lubianus qualiter eos laudet, qui alienis scriptis commode uti sciunt.
- 19 Auctores recententur, qui generaliter tractant de dominio infidelium, & an ab illis auferri possit.
- 20 Auctorum operosa nomenclatura proponitur, qui de justitia acquisitionis Novi Orbis ex professu, vel perfunctorie tractarunt, & num. 39.
- 21 Joannes Lupus de Palacios Rubios, omnium primus de jure acquisitionis Indiarum disputare cepit. Chiapensis Episcopus laudatur, & plurima de ejus vita, & virtutibus, & auctoribus, qui de ejus agunt, ibid. & n. 27.
- 22 Bartholomeus de las Casas in seculo manens, & postea Ordinem Prædicatorum professus, & Episcopus creatus, pro Indorum libertate, & utilitate anxie laboravit, & n. 26.
- 23 Episcopus Chiapensis, quos libros, seu tractatus de Indorum materiis ediderit, & n. 25.
- 24 Episcopi Chiapensis tractatus de Jure Indiarum præ Tom. I. de Ind. jur.
- 25 Alia opera ejusdem Episcopi.
- 26 Ejus mors.
- 27 De ipsius virtute auctores.
- 28 Joannes Ginesii à Sepulveda vita, & scripta, præsertim quæ de justitia debellationis Indiarum vulgavit.
- 29 Ginesii Sepulveda libri de justis causis belli Indorum cur à Regio Consilio intercepti jussi fuerint.
- 30 Licent. Frias de Albornoz scriptis tractatum parum constantem de conversione, & debellatione Indorum.
- 31 Petrus Malferitus scripsit responsum Apologeticum pro justitia debellationis Indorum.
- 32 Marquardus de Susanis specialiter egit de juribus acquisitionis Novi Orbis.
- 33 Franciscus à Vargas aliqua tradidit pro tuenda acquisitione Novi Orbis, & referet se longiora commentaria de hac questione edidisse, quæ auctor non vidit.
- 34 Dominic. à Soto quid scripserit, & scribere promiserit de juribus acquisitionis Indiarum, & de ratione promulgandi Evangelii.
- 35 Joan. Matienzus quos libros ediderit, & qualiter referat se in uno eorum de Indorum debellatione defendendæ latè tractare.
- 36 Joan. Matienzus scripsit librum Hispano sermone de moderatione Regni Perù, & quid de eo auctor censeat.
- 37 Fr. Francisc. à Victoria doctas relectiones scripsit de Indis insularis, sive de veris affectibus titulis dominationis eorum.
- 38 Gregorius Lopez laudatur, & qualiter scripserit de juribus dominationis Indiarum, referitur.
- 39 Acquisitionis, & retentionis Novi Orbis jura, & tituli multi Doctores variis in locis examinant qui numerantur.
- 40 Josephi Acosta scripta laudantur.
- 41 Just. Heurnius scripsisse librum de legatione Evangelica ad Indos capessendâ, quem auctor non vidit.
- 42 D. Martha scripsit latè de dominio Infidelium, & Indorum, & Romani Pontif. potestate super eos.
- 43 Hieron. Cevallos laudatur, & qualiter scripserit de justitia acquisitionis, & retentione Novi Orbis.
- 44 Novi Orbis acquisitionis, & retentionis tituli à præstantissimis Hispania J. C. tractari debuisse.
- 45 Magnos in magnis occupari decet.
- 46 Auctor sperat, se aliquid in titulis acquisitionis Novi Orbis congerendis, & illustrandis præstiturum.
- 47 Primum locum inscribendo qui assequi non potest, non ideo intenti sui proveniunt continere debet, ex Cicerone.
- 48 Mare liberum titulus est cujusdam libri ab Anonymo aliquo hæretico editi, contra jura acquisitionis & retentionis Indiarum.
- 49 Hæretici, & sectarii contumeliosi, & procaces sunt, ubi cum Catholicis certant.
- 50 D. Seraphinus Freitas Lusitanus laudatur, & ejus tractatus contra alterum Maris liberi.
- 51 Bened. Argidius etiam Lusitanus eidem libro, licet non